

Medyanın Dilsel Etik Sorumluluğu *

Linguistic Ethic Responcibility of Media

Mete ÇAMDERELİ

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Sinema ve Televizyon Bölümü

Özet

Medyanın 'dil etiği' ya da dilsel etik sorumluluğu olarak önerdiğimiz bir etik sorumluluğun gereğini olumlayan ve vurgulayan bu metin, medyanın dil kullanımındaki etik (aktörel) durumunu belirlemeye çalışıyor ve yoğun biçimde gözlemlenen dil düzeyi ya da dilin kötü kullanımı sorunsalına çözüm arıyor. Sonuçta, varolan sorunlar için, herkesçe kabul edilebilir bir 'özdenetim' düzeneğinin oluşturulmasının ve medya kuruluşlarının ortaklaşa uyacakları bir dil yönetişimi uygulamasının uygun olacağını vurgulayan başkaca çözüm önerileri de tasarlıyor.

Anahtar Sözcükler: *Medya, dil, etik, yönetim, özdenetim.*

Abstract

This text which affirms and emphasizes the necessity of an ethical responsibility, which is proposed by us, as the Media's 'language ethics' or the 'lingual ethics responsibility' tries to determine the responsibility of language use in media and seeks to find a solution to the level of language that has intensively been observed or to the problematic of language abuse. As a result, this text designs different solution suggestions such as the formation of an 'auto-control' mechanism which can be accepted by all people and appropriateness of an application of a governance of language that must be conformed by all media institutions for the existing problems.

Key words: *Media, language, ethics, governance, otocontrol*

* Bu metin, 13 Eylül 2006 tarihinde RTÜK tarafından İzmir'de düzenlenen Medya Etiği Paneli'nde tebliğ olarak sunulmuştur.

1. Giriş

Biz burada, "dil etiği" diyeceğimiz bir etik sorumluluktan kuramsal olarak söz etmenin mümkün olup olmadığı gibi bir tartışmanın içine girmeden, yalnızca böyle- si bir sorunsalın varoluşsal gerçekliğini olumlamak ve öngerçek olarak benimse- mekle yetinerek, medyanın dil kullanımındaki etik (aktörel) sorumluluğunu belir- lemeye çalışacağız. Bunu yapmak için, önce dil olgusu ve Türk dili üzerinde biraz durmak, ardından etik sınırları zorlayan dilsel kullanım sorunlarını irdelemek gerekecek. Sonunda, varolan sorunlar için tasarladığımız çözüm önerilerimizi sıralayacağız.

2. Dil, Anadil ve Türkçe

Diller, bilindiği üzere, kabaca, birbirine dayanışık, deyim yerindeyse biri diğere omuz veren dilsel olgu ve birimlerin oluşturduğu düzeneklerdir. Sesi, yazısı, sözvarlığı, anlatım estetiğiyle ve bunların birbiriyle sıkı ilişkileri sonucu işleyen, toplumca benimsenmiş, uzlaşmış sistemlerdir. Türkçe de böyle; her dil gibi kendine özgü bir güzelliği, kendine özgü bir kıvraklığı, kendine özgü bir zenginliği var. Yalın ve yansız söyleyişle, Türkçe, dünyada konuşulan 3 ila 6 bin dilden yalnızca biri. Ama bir farkı var diğerlerinden, üstelik çok önemli bir fark, altını kalın kalın çizeceğimiz bir fark bu: O bizim anadilimiz. Sevincimizin, hüznümüzün, sevdamızın dili; yazgımız. Onu masum bir yavruyu sever gibi sevmeye, üzerine titreme hakkına sahibiz, sevmeliyiz de. Başına bir şey geldiğindeyse, "heyhat! dilime neler oluyor?" diye hayıflanmalı, çareler aramalıyız. Sanırım, bu hayıflanmayı çokça yaptığımız, sorunlara çareler aradığımız günleri yaşamayı sürdürüyoruz. Zaman zaman da bu duruma alışıyor, çaresizliğimizi kabul ediyor, kanıksıyoruz. Peki bunca kaygı niye? Neden bu duygu ve düşünceler içindeyiz? Çünkü bize dünyayı sunan, o güzel ve derinlikli anlam evrenini en iyi düzeyde bize ikram eden anadilimizdir. Onu yitirmeyi göze alamayız. Her iletişim edimi için gereken birikimi, donanımı, deneyimi bize en iyi ve en üst düzeyde sağlayan ve taşıyan anadilimizdir. Bunda kuşku yok.

Anadil olmazsa, yüzyıllar boyu gelen birikim, donanım ve deneyim yok olur, yani, dünyaya bakışımız, görme biçimimiz kaybolur. Durum bu olunca, iletişim ihti-

yacımızı protez olan bir başka dil ile gidermeye çalışırız. Tehlike de burada başlar. Başkasının gözleriyle, başkasının kulaklarıyla, başkasının beyniyle ve asıl önemlisi başkasının masallarıyla, başkasının hikayeleriyle, yani başkasının kültürüyle bakmaya başlarız her yana; eğreti baktığımızın farkına bile varmadan.

Bize doğru bakmayı, düzgün görmeyi ve tanıklık ettiğimiz şeyleri doğru ve düzgün algılamayı, yorumlamayı sağlayan anadilimiz nasıl bir dil?, yani yeryüzünün en eski ve en geniş coğrafya parçasında konuşulan Türkçe nasıl bir dil? Kısaca bunu da hatırlayalım: Balkanlardan Uzakdoğu'ya kadar yayılan geniş bir coğrafyada konuşulan bir dil Türkçe. Yaklaşık 200 milyonu aşkın kişi Türkçe konuşuyor bugün (Akalin 2006). Ve bugüne gelinceye dek çeşitli dönüşümler yaşadı Türkçe. Başka dillerin istilasını, çeşitli iç müdahaleleri, sözcük düzeyinde yasakları gördü, ama tüm olumsuzluklara rağmen gelişimini sürdürüyor. Her dilden çeviriye gücü yetiyor ve çeşitli dillere aktarılabilir; yeni terimleri kolaylıkla üretebiliyor. Yorgun, yaralı ama gücünden bir şey kaybetmiş değil Türkçe, tersine her zamankinden daha güçlü. Bugün 100 bini aşan söz varlığından söz ediyoruz. Kültür, sanat, edebiyat ve kim ne derse desin bilim dili olarak kullanılabilen, sokaktan, okula, iş dünyasından kitle iletişim araçlarına dek her düzeyde işlem yapabilen gelişkin bir dil Türkçe.

2.1. Türkçe doğru ve etkin biçimde kullanılabilir mi?

Bu soruya olumlu yanıt vermek güç. Kuşkusuz Türkçe'yi kullanıyoruz; her iletişim ediminde Türkçe ile işlem yapmak istiyoruz, ama doğru, düzgün, düzeyli, yani Türkçe'ye hakkını vererek değil. Bir yandan da, Türkçe'nin gözümüzün önünde günden güne hırpalandığına tanıklık ediyoruz. Buna yüreği ve zihni dayanamayan dil sevdalıları, dil uzmanları, dil dernekleri gibi bir dizi kaygılı insan ya da kurum¹ "dil jandarması" ya da "dil zabiti" diye yaftalanmayı da göze alarak konu üzerinde kafa yormaya, kusurlu kullanımlar karşısında önerilerde bulunmaya, uyarı ve kınama yolları aramaya devam ediyor. Tüm çabalara karşın, söz varlığı düzleminde üstesinden gelinemeyen bir yozlaşma ya da bir bozulma yaşandığını görmezden gelemez. Toplumsal duyarlılık dediğimiz şey her düzeyde yeterince gelişmeyince ve -eskisi kadar olmasa da- kitle iletişim araçları özensiz dil kullanımlarına zaman zaman prim verdikçe "panik yapmak", "takılmak", "herıld yanı", "şok olmak", "imaj yapmak", "kıl olmak", "müzik yapmak", "banyo almak", "duş almak", "çay almak",

¹ Adeta fahri musahhahlik görevi de ifa eden Hakkı Devrim'den Şiar Yalcin'a, Feyza Hepçilingirler'den Necmiye Alpay'a, İbrahim Kardeş'ten, Yavuz Bülent Bakiler'e Emre Kongar'dan, Oktay Sinanoğlu'na dek bir dizi isim ile üniversitelerin Türkçe Toplulukları'ndan, Dil Derneği'ne, Türkçemizi Canlandırma Derneği'ne dek bir dizi kurum sayılabilir. Bu kişi ve kurumlar zaman zaman Türkçe'nin kusurlu kullanımı karşısında ilgili kişi ya da kuruluşa uyarı mektupları gönderiyor, kusurlu tutum kınıyor ve kusurlu dil/Türkçe kullanımından vazgeçilmesi isteniyor. Ayrıca kendilerine gelen görüş ve şikayetler doğrultusunda tutum da geliştirebiliyorlar... bu girişimlerden sonuç alındığını da biliyoruz. Örneğin İstanbul, Şişli'de dünyanın ikinci büyük alışveriş merkezi ünvanına sahip olacak olan alışveriş merkezinin adına "Mall Of İstanbul" isminin koyulması düşünülürken "Cevahir İstanbul Alışveriş Ve Eğlence Merkezi" olarak değiştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi, böylesi bir girişimin sonucudur. Başka örnekler için bak. dildernegi.org, sinanoglu.net, www.turkcan.org/anasayfalist.asp, www.turkcesevdalilari.com/, www.turkcetopluluklari.net, vd.

"ortamlara akmak" gibi neresinden tutsanız elinizde kalacak sayısız kullanım dillere pelesenk oluveriyor; farkında olmadan telefonda tekrar aramanız gereken kişiye 'size geri döneceğim' diyiveriyorsunuz. "İkiş tikiş", "ikiş sıkış", "sıkış tikiş", "sıkış sıkış", "sıkış tepeş" gibi kullanımlar arasından hangisinin uygun kullanım olduğu konusunda bile çözmekte güçlük çekerken, yeni eklentilerle başa çıkmak çok da kolay değil doğrusu.

Evet, Türkçemizi gerek uygun sözcük seçimi düzeyinde, gerek söyleyiş düzleminde maalesef gerektiği biçimde kullanamıyoruz. Ya da kusurlu kullanıyoruz. Kusurlu kullanım sonucu ortaya çıkan kirlilik zihinleri de berrak bırakmıyor, düşünme biçimini olumsuz etkiliyor, sığlaştırıyor, güdükleştiriyor. Gündelik yaşamda kullanılan sözcük sayısı bir yana, kullanımı yeğlenen sözcük kalitesinin de çok düşük olduğunu (oha falan oldum!) kolaylıkla söyleyebiliriz. Bütün bunlara radyo ve televizyon programlarında kusurlu sesletme ve kullanımlar eklenince, uygun kullanım ile kusurlu kullanımı artık birbirinden ayıramayacak hale geliyoruz, bir parça da umursamıyoruz.

2.2. Dilin yıpranması ya da hırpalanması çok mu sakıncalı?

Evet kesinlikle, hele sonunda dilin tamamıyla yitirilmesi, ya da açık deyişle, dilin ölümü söz konusu olacaksa, kesinlikle çok sakıncalı. Kurbağayı sıcak suya koyduklarında, sıçrar ve olası bir tehlikeden refleksiyle korunur. Ama normal suya koyup altından hafif hafif ısıtırsanız zavalılık ortama uyum sağlar, kasları gevşer ve farkına varmadan haşlanırmış. Tıpkı bir dilin, bir kültürün, bir ulusun farkına varmadan ölmesi gibi (Hepçilingirler 1999: 15).

Dil için, dilin varoluşu için toplumsal uzlaşma vazgeçilmezdir. Ortak bir düşünce, ortak bir birikim, ortak bir deneyim, deyim yerindeyse ortak bir toplumsal akıl, ancak bir dil ile ve bir dilde hayat bulur. Uzlaşma kaybolunca bunların hiç birini yaşatamaz, kuramaz, kurgulayamazsınız. Karmaşa yaşayan bir dil, akılsel düşünme kabiliyetini kesinlikle yitirecektir. Bu da dilin, dolayısıyla o dili konuşan toplumun sonu demektir. Dil olmayınca, en azından, ortaklık sıkıntıya girmiş demektir. Toplumsal ve tarihsel birikimi emanete bırakmak ya da toplumun geleceğini ipotek altına almaktır bu.

Öte yandan, bir dilin ölümü öncelikle kullanımdan düşmesiyle mümkündür. Çok şükür Türkçe için böyle bir tehlike gözüküyor. Çünkü onun sevdalıları var, sahip çıkarı var. Ama bunun yeterli olmadığını, hep birlikte dilimize sahip çıkmamız gerektiğini bir kez daha belirtmek isterim. Ortalama her onbeş günde bir dilin yok olduğu dünyada (Hagège 2001: 56), Türkçe için böyle bir tehlike yok diye rehavete kapılmamak gerekir. Dikkat edilirse, biz yalnızca sözcük ve kullanım düzeyindeki kirlilikten söz ediyoruz. Sevindirici bir bakıma, çünkü bu tutum, uzun vadede bizi bekleyen tehlikelere karşı hazırlıklı olma kararlığının göstergesi.

Toplumunu bilinçlendirme ve etkileme bakımından gücü elinde bulunduran kitle

iletişim araçları ile radyo ve televizyon faaliyetlerinin düzenlenmesinden sorumlu Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun bu konuda üzerine düşen görevi yapmak², sorumluluğunu yerine getirmek niyet ve çabasında olduklarından kuşku duymuyoruz. Ancak mevcut niyet ve çabanın tek başına yeterli olmadığı anlaşılıyor. Ve iyi niyet, tüm toplumsal kurum ve aktörlerin ürettiği kusurlar ile birlikte, kitle iletişim araçlarının da yapılan kusurları görmemizi engellemiyor. Tüm kesim ve kurumlarca daha fazla çaba gerektiği ortada³.

2.3. Dili kötü kullanmak da kötü

Öte yandan, belki de asıl önemlisi, dilsel bakımdan yanlış olmayan kullanım-sal yanlışlıklar içinde olmaktır; bir başka deyişle, dili düzeyli kullanmayarak hırpalamak ya da hak etmediği biçimde yormak, hor kullanmaktır; özellikle dil düzeyi ya da dilin kötü kullanımı karşısında bize "dil etiği" ya da "aktörel dil kullanımı" gibi bir çalışma alanı oluşturma gerekliliğini düşündürten kullanımların kitle iletişim araçlarında yoğun biçimde yer almasıdır. Ne demek istediğimizin açık ve seçik anlaşılması için güncel bir örneğe tutunalım ve Koruyucu Simge Sistemi'nden ya da kabaca Akıllı İşaretler'den⁴ anlaşıldığı üzere, 13 yaş ve yukarı izleyicilerin gecenin ilerleyen saatlerinde rahatlıkla izleyebileceği bir televizyon programına⁵ doğru seçirtelim. Bu programdaki dil kullanımına dikkat edilince, bu tür kullanımları içeren programlardaki dil düzeyinden ne anlaşılması gerektiğini anlamakta güçlük çekmeyeceğiz demektir; ayrıca, dil düzeyi bakımından sorunlu bir programın gece yayınlanması, onu "dilsel etik sorumluluk"tan muaf tutmalı mıdır? sorusunu da kendimize yönelterek...

Medyada dilin kullanım düzeyindeki sorunlar çerçevesinde spesifik bir örnek olabileceği düşüncesiyle seçtiğimiz bu programın formatında uzun saçlı, pala bıyıklı, eli tespihli mahallenin bitirim/bıçkın delikanlısı rolünde bir oyuncu çevresinde-

² *Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik'in Yayın İlkelerini tanımlayan II.Bölüm madde 5 h) bendinde "Türkçe'nin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması, milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş eğitim, kültür ve bilim dili halinde gelişmesi ve zenginleşmesi sağlanmalıdır" denilmektedir. RTÜK, bu madde uyarınca dili/Türkçe'yi kusurlu ya da özensiz kullandığı saptanan yayın kuruluşuna uyarıda bulunabiliyor, yaptırım uygulayabiliyor. Ancak bugüne dek bu maddeyi ihlal ederek cezalandırılan -bir iki istisna dışında- yayın kuruluşu neredeyse yok gibidir. Ayrıca anımsatmakta yarar var: aynı yönetmeliğin 4. Madde'sinde sıralanan tanımlarda cinsellik, pornografi, şiddet gibi olgularla birlikte 'kötü dil kullanımı' da, çocuk ve gençler için Zararlı İçerik'in unsurlarından biri olarak anılmaktadır.*

³ *Karabük Belediye Medisi'nin oybirliği kararı ile açılacak işyeri adlarının Türkçe olma zorunluluğu getirmesi ya da Düzce Valiliği'nin düzenlediği Dil ve Tabela Kirliliği Önleme Kampanyası toplumsal duyarlılığın gelişmesi yönünde atılan adımlar açısından önemli örnekler olarak zikredilebilir.*

⁴ *Televizyon yayınlarında kullanılmaya başlanan Koruyucu Simge Sistemi, bildiği üzere, yayıncılara sorumluluk yüklemekle birlikte ana-baba gözetimini de öneren, izleyicileri zararlı içerikten koruyan bir özenetimsel sistemdir ve (fiziksel ve sözel) şiddet, cinsellik ve (kötü dil kullanımı, ırk-din ve cinsiyet ayrımı, kumar, alkol ve madde bağımlılığına özendirme, intihar gibi) örnek alınabilecek olumsuz davranışlar bu sistemin koruma şemsiyesi altındadır. Ayrıntı için bkz. www.rtukisaretler.gov.tr/RTUK/index.jsp, 09.09.2006.*

⁵ *"Zanzara", Star Televizyonu, 24.00, 8 Eylül 2006.*

kilere çeşitli mekanlarda durmaksızın bir şeyler anlatıyor, deyim yerindeyse ahkam kesiyor. Beden dili, hızlı konuşmasını zaman zaman destekliyor; konuşurken orta parmağını havada dik tutmaya -el, avuç içi göğe yönlendirilmiş yumruk konumunda!- özen gösteriyor. Kahramanımız, programda popoları sınıflandırırken, birden 'tavuk g..ü' diye bir tamlama kullanıyor; ardından memeler hakkında konuşuyor ve nereye çekilirse oraya gidecek bir eğretileme⁶ yapıyor. Daha sonra 'bafilemek', 'avucuklamak' gibi neresinden tutsanız elinizde kalacak 'bilgece' kullanımlar art arda geliyor. Gündelik dilde kullanılması oldukça meşakkatli başkaca laflar eşliğinde, ayrıca, konu bütünlüğünü sağlayan fıkralar⁷ da 13 yaşından büyük izleyiciyle paylaşılıyor. Medyada yaşanan dil düzeyinin mevcut durumunu bu program örneğinde iyice algıladığımızı varsayıyor ve zaman zaman rastladığımız, dil düzeyini ya da dilin etik düzeyini ne denli zorladığını kestiremediğimiz örnekleri⁸ burada çoğaltmıyoruz.

Son çözümlemede, medyada kullanılan dilin içeriği ister müstehcenlik⁹ ister şiddet içersin ister mahremiyet ihlali olsun, sorun, kötü söz üretim düzeneğinin izleyicilerin dil kullanım sağlığını doğrudan etkiliyor olmasındadır. Hepimiz biliyoruz ki, günümüzde dil düzey(ler)i ve kullanım biçimlerini öncelikle medya belirliyor; nasıl konuşulması, hangi sözcüklerin yeğlenmesi gerektiğini medya öğretiyor ve edilgin bir okuyucu/izleyici de "medyatik dil"in egemenliğine kolaylıkla hapsolüyor. Olumsuz bir kullanım varsa ve tutuluyorsa virüs gibi tüm toplumsal katmanlara yayılabilir ve toplumsal dil sağlığı bozuluyor. Dil kullanım düzey ve biçimleri ile hoşgörü sınırlarının zorlandığı, zaman zaman da belki aşıldığı yayın ve programların yasaklanmaması da sorunu çözmüyor...

3. Çözümün anahtarı

Sözü gelmişken özellikle belirtmek isterim ki, derdimiz birkaç kusuru sergilemek ya da bir abalı bulmak ve onu tukaka ederek çözüm üretmek olmamalı; çünkü ortada bir suçlu varsa, kabul etmeliyiz ki hepimiz suçluyuz. Türkçe'yi hor kullanıp bu duruma getiren de biziz, kötü kullanıp yıpratana da; bu sorunu elele ve gönül birliğiyle çözecek olan da biziz.

Dil, toplumun gönlünü, gönlümüzü yüzdüren gemi gibidir (Sinanoğlu 2000: 147). Gemimizi batırmayalım ki toplum olarak engin ve güzel ufuklara yelken açabilelim.

⁶ 'Memeler baş kaldırmış, kapanmıyor düğmeler!' biçiminde bir eğretileme.

⁷ 'Horoza sormuşlar, 'tavuk mu yumurtadan yumurta mı tavuktan çıkar?' diye. 'Ben bilmem, sadece-bafilerim' demiş" biçiminde bir fıkra.

⁸ 'Mahalle karısı', 'it', 'köpek', 'd...r' (argoda anüs)! gibi sözcükler.

⁹ 'Yalnızca cinsel göndermelere hapsedilmekte güçlük çekilen ve her şeyi açık ve aşıkara hale getirme işlevi de üstlenen 'pornografik dil' olgusu, güncel olarak yaşanan ve küresel insanı başkaca düşünsel edimlerden uzaklaştırarak yüzeyselleştiren, deyim yerindeyse baştan çıkarmayı başaran "pornografik cinnat" diyeceğimiz olgudan bağımsız düşünülmemelidir.

3.1. Çözüm: dil kullanım ve düzey sorunun üstesinden gelebilmek için öneriler

Etik sınırları zorlayan ya da dikkatsizlikten kaynaklanan kullanım kusurlarını ve nedenlerini çeşitli başlıklar altında sınıflandırmak mümkün (Kavcar 2006): özensiz ve yanlış kullanımlar, yabancı sözcük tutkusu, yabancı dil öğretimi ile yabancı dilde öğretimi birbirine karıştırma, Türkçe'nin bilim dili olmadığı görüşü, Türkçe öğretimindeki yetersizlik, sözcük ve terim üretimindeki yetersizlik, öğretmen faktörü, çevirmen faktörü gibi... Bunları ayrıntılandırmak ya da açıklamak gibi bir çabayı başkaca bir tartışma düzlemine bırakıp çözüm için neler yapılabileceği ile ilgili görüşlerimizi sıralayalım.

1. "Kitle iletişim araçları, bu ülkenin insanların iletişimi için var olduklarını unutmamalı, Türkçe'nin doğru ve güzel kullanımında duyarlı ve bilinçli olmalı" (Türkçe Kurultayı 2005: 302). Toplum üzerinde etkisi bilinen ve topluma yön verme kabiliyeti yüksek olan kitle iletişim araçları, diğer tüm toplumsal kurum ya da aktörden daha önemli bir sorumluluğu üstleniyor. Medya çalışanlarının, bu yüzden, doğru ve düzeyli bir Türkçe kullanımına her kurum ve kişiden daha çok sahip çıkması gerekiyor. Ama bugüne dek, dile ve dil düzeylerine (dilin çeşitli kullanım alan ve biçimlerine!) önem verildiğini gösteren "ortak bir dil politikası" maalesef gözlenemiyor. Çabalar kişisel düzeyinde¹⁰ ya da kağıt üzerinde kalmanın ötesine geçemiyor. Durum bu olunca, doğal olarak "dil etiği" ya da "aktörel dil kullanımı" gibi tümü kapsayıcı ve bağlayıcı bir ilkeler bildirgesi ortaya çıkmıyor.

Çözüm için cezai önlemlerden çok, saygın ve herkesçe kabul edilebilir bir "özdenetim" düzeneğinin oluşturulması ve tüm medya kuruluşlarının, "dil yönetimi"¹¹ sonucunda ortaya çıkacak bir Sözleşme'deki ilkelere uyma kararlığı göstermesi gerekir. İkelere uyumda ödünsüz tutumuyla öne çıkan kuruluşlar bir biçimde ödüllendirilmeli, uymayanlar için yaptırımlar geliştirilmelidir. Bu yaklaşım, aynı zamanda, her medya kuruluşunun, Türkçe'nin doğru ve düzeyli kullanımı konusunda kendi özdenetim düzeneğini kurması anlamına da gelecektir.

Ancak unutulmamalıdır ki özdenetim düzeneğinin oluşması için 'deneyim-

¹⁰ kişisel çabaya örnek olarak Hürriyet gösterilebilir. Hürriyet Gazeteciliği adıyla yayımladığı kitapta "Hürriyet Yayın İlkeleri"yle birlikte "İmla kuralları"na ilişkin bir bölüme de yer veriliyor. Yeterli olmasa bile, bu çaba bir kuruluşun Türkçe duyarlılığını göstermesi bakımından önemsenmek değerindedir. Hürriyet Gazeteciliği, Der. Sefa Kaplan, Doğan Kitapçılık AŞ, İstanbul, 2003, s.79-89; ayrıca böylesi bir çabadan söz edilirken TRT'nin Genel Yayın Planı' 2.4.2'deki "Dil, Anlatım ve Sunuş" başlığı altında sıralanan ilke ve kuralları zikretmemek haksızlık olur (TRT 2006)

¹¹ Dil yönetimi'nden, kabaca, karar düzeneklerindeki tekil-bireysel ya da kurumsal yaptırım, uygulama ve tasarrufları değil, tüm toplumsal paydaş ve aktörlerin (medya temsilcileri, dil dernekleri, Türk Dil Kurumu, alıcı kitle...) dilsel etik ve kullanım düzeyine ilişkin kararların alınmasındaki ortak katılımlarını kastediyoruz.

lenmiş' bir "özdenetim kültürü"nü oluşturması gerekecektir. Özdenetim, kendi kurumsal ve kültürel kodlarını uygulandıkça bulgulayacak ya da 'toplumsal duyarlıkların bireysel/kurumsal vicdandan okunması kültürü'nün yaygınlaşmasıyla gerçekleşecektir. 'Dilsel özdenetim' ise, dile zarar vereceği düşünülen bir yayını ya da dilsel bir üretimi -bir dış denetime ihtiyaç duymaksızın!- yapmamaktır.

2. Türkçe'nin doğru sesletilmesi için, TRT'nin önceleri daha etkin biçimde yaptığı türden, kurum içi eğitim düzeneklerinin kurulması gerekir. Yani popüler deyişle, eğitim şart! Kuruma maliyeti ağır olacağı düşünülürse o zaman bu işi yapan kuruluşlardan profesyonel destek alınması yoluna gidilebilir. Bu bağlamda, kişisel çabaların olduğunu biliyoruz. Bunun kurumsallaşması ya da en azından bir sertifika ya da belge esasına geçilmesi gerekmektedir. İsterseniz, "Türkçe Yeterlilik Belgesi"¹² diyelim buna. Bu belgeyi haiz olmayanların çalıştırılmaması ya da belirli bir sürede belgenin edinilmesi önkoşulu yürürlüğe girmelidir. Bu belgeye sahip eleman çalıştıranlar belirli dönemlerde denetlenmeli, uygulamaya duyarlı davranışlar ödüllendirilmelidir. Çalıştırılacak elemanın popülaritesi, Türkçe kullanımındaki yetersizliğini gölgelememelidir.

3. Yabancı kaynaklı söz kullanma ya da söyleyiş özentisi içinde olan sunucuları yüceltecek tutumlardan kaçınılmalı, tersine bu tür kullanım meraklılarını kınayabilecek tedbirler alınmalıdır. Özellikle genç kuşak bu kullanımlardan çok etkileniyor ve çevresinden dışlanmak kaygısıyla çeşitli jargon ve kullanımlara ayak uydurmayı yeğliyor. Sonuçta bazı Türkçe sözcükler kullanımdan düşüyor, yerleri yabancı kaynaklı kullanımlarla dolduruluyor. Toplumsal iletişimi zaman zaman karmaşık hale getiren bu durumun önüne geçmek için gerekli tedbirler alınmalı.

4. "Önce dilimiz"¹³ ya da "Türkçe'nin ölümü ölümümüz demektir" gibi bir uyarıcı bir savsöz çerçevesinde dilimize sahip çıkmamız ya da bir kampanyada yapıldığı gibi, dilimizden utanmamamız gerektiğinin belirgin biçimde altını çizen, Türkçe kullanmanın önemini ve yararını vurgulayan toplumsal sorumluluk kampanyaları -kitle iletişim araçları aracılığıyla desteklenerek yaygınlaştırılmalı¹⁴. Bu tür kampanyaların düzenlendiğini biliyoruz ama sesleri biraz daha yüksek çıkmalı, sıklık düzeyi yüksek olmalı.

5. Sözlük ve Yazım Kılavuzu çeşitliliği zaman zaman kafaları karıştırıyor. TDK Sözlük'lerinde ancak 1998 yılından sonra, bazı sözcüklerin söyleniş biçimleri

¹² benzer öneriler, RTUK tarafından 1998 yılında TDK'na yaptırılan, Radyo ve TV'de Türkçe'nin Kullanımı başlıklı kapsamlı araştırmanın Giriş bölümünde de var (TDK Komisyon 2006).

¹³ "Önce Türkçe" diyor Cahit Kavcar (Kavcar.2006).

¹⁴ Reklam Yaratıcıları Derneği'nin, Hürriyet Gazetesi'nin desteğini alarak "dilimizden utanmayalım" sloganıyla hazırladığı kampanyalar buna örnektir.

gösterilmeye başlandı (Akalin 2006). Kuşkusuz çok yetersiz. Türkçe'nin, bu sözcük nasıl sesletilir? denildiğinde yanıt verecek fonetik sözlüklere, yani bir hakeme, hakemlere şiddetle ihtiyacı var¹⁵. Bu hakemlik işlevi, sözlü ve görüntülü medya programlarındaki sesletmeler doğru yapılarak desteklenmelidir.

6. Tüm bu önerilerin dışında asıl önemli olan, "güçlü bir ülke olmak", her zamankinden daha güçlü bir ülke olmak, küresel dünyada sözü çokça dinlenilir bir ülke olmak gerektiğidir. Güçlü olana imrenilir öngerçeğinden hareket ediyorum; güçlü olan taklit edilmek istenir, çoğu kez model alınır. Güçlü olursanız, diliniz de güçlüdür ve taklit edilmeye adaydır. Taklit edilerseniz örnek olacaksınız; örnek olabilmek için her şeyiniz gibi dilinize de daha önem vermek, özen göstermek durumunda kalırsınız. Güçlü dil, tüm kurum ve kuruluşlarıyla her kademede daha güçlü bir ülke olmaktan geçiyor.

¹⁵ Böyle bir sözlüğe (Mete 2006) yakınlarda kavuştuk. Bu tür çalışmaların artması ve onları kullanım alışkanlığının sağlanması, sorunun çözümü için yararlı olacaktır kuşkusuz. Önceleri, örneğin Ülkü Giray'ın *Türkçeyi Güzel Konuşma ve Okuma Kılavuzu*'nda olduğu gibi kitapların sayfaları arasına sıkışan sınırlı listeler olarak karşımıza çıkıyordu (Giray 1998).

Kaynakça

Cahit Kavcar (2006). "Türkçe'nin Güncel Sorunları", in www.dilimiz.com/melan.htm. 06.09.2006.

Claude Hagège (2001). "Claude Hagège ile Söyleşi", çev. Mete Çamdereli, **Hece**. Sayı 49.

Feyza Hepçilingirler (1999). **Dedim Ah!**. İstanbul: Remzi Kitabevi Yay.

182

Oktay Sinanoğlu (2000). **Bye Bye Türkçe**. İstanbul: Otopsi Yay.

TDK Komisyon (2006). **Radyo ve TV'de Türkçe'nin Kullanımı**.
http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=11055d05-bfa5-4780-b13f-59eb90335766, 03.09.2006.

Sefa Kaplan (der.) (2003). **Hürriyet Gazeteciliği**. İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ.

Şener Mete (2006). **Telaffuz Sözlüğü**. Ankara: TRT Haber Dairesi Başkanlığı

Şükrü Akalın (2006). "Türkçe'nin Sorunları", in www.dilimiz.com/melan.htm, 06.09.2006

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (2006). "TRT Genel Yayın Planı 2006",
www.trt.net.tr/duyurudosya/TRTGENEL/TRT%20GENEL%20YAYIN%20PLANI%202006g.doc, 09.09.2006.

"Türkçe Kurultayı Sonuç Bildirgesi Türkçem, Dilim Dilim", **Türkçe Kurultayı / II**.
Çağdaş Türk Dili , Cilt : 17, Sayı 210, 2005.

Ülkü Giray (1998). **Türkçe'yi Güzel Konuşma ve Okuma Kılavuzu**. Ankara: Bilgi Yayınları.

www.rtukisaretler.gov.tr

www.sinanoglu.net/

www.turkcan.org/anasayfalist.asp

www.turkcesevdalilari.com/

www.turkcetopluluklari.net/